

STUDII ȘI CERCETĂRI: ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

CONTEXTUL SOCIOCULTURAL AL EVOLUȚIEI CONCEPTULUI DE GHIDARE/PROIECTARE A CARIEREI

Otilia DANDARA

Universitatea de Stat din Moldova

Conceptul de *ghidare în carieră* trebuie abordat ținându-se cont de relația acestuia cu mediul socioeconomic, fiind luat în considerație și aspectul lui lingvistic.

„Școala” americană lansează termenul *ghidare vocațională*, care ulterior, fiind schimbată esența procesului, evoluează în *ghidare în carieră, planificarea carierei*.

„Școala” franceză lansează termenul *orientare profesională*, care, odată cu intensificarea fenomenului de diversificare a învățământului, evoluează în *orientare școlară și orientare profesională*. Din necesitatea susținerii adulților, se utilizează termenul „însoțire/ghidare (acompanement)”.

În mediul local s-au folosit termeni diferiți, care reflectă esența fenomenului în diferite stadii.

Noi pledăm pentru termenii *ghidare în carieră și planificarea carierei*, concepte care reflectă un proces în curs de desfășurare în limitele vieții conștiente a individului.

Cuvinte-cheie: *ghidare în carieră, proiectarea carierei.*

SOCIOCULTURAL CONTEXT OF THE CONCEPT EVOLUTION OF CAREER GUIDANCE/PROJECTION

Concept of Career Guidance needs to be approached, considering the socioeconomic environment and the linguistic aspect.

American School launches the term of Vocational Guidance, which later, under the influence of changing essence of the process, evolves in Career Guidance, Career Planning.

French school launches the term of Professional Orientation, which along with the increased phenomenon of Education diversification evolves in School Orientation and Professional Orientation, and with the necessity of supporting the adults, the term of accompaniment is used.

In the local environment were used different terms that reflect the essence of the phenomenon in different stages.

We plead for Career Guidance and Career Planning terms, concepts which reflect an ongoing process, within the limits of the conscious life of the individual.

Keywords: *career guidance, career planning.*

Esența și caracteristicile unui fenomen se exprimă prin câmpul noțional, la baza căruia sunt plasate conceptele de rigoare. În rezultatul studierii literaturii de specialitate distingem câteva filiere ale evoluției câmpului conceptual. Remarcăm faptul că aceste filiere au evoluat fiind influențate, în primul rând, de esența fenomenului studiat și, în rândul al doilea, de aspectele lingvistice.

Chiar de la începutul secolului XX se constituie școala americană și școala europeană de ghidare în carieră. Influențează evoluția conceptului cercetările realizate și specificul aspectului aplicativ, care corelează cu contextul socioeconomic. În lucrarea sa *Vocational Guidance and Human Development* E.L. Herr menționează: „Cu toate că există o diferență între ghidarea în carieră din Statele Unite și Europa, totuși depistăm și origini similare în tendințele/interesele de dezvoltare a carierei și ghidarea vocațională în Europa și America și mai multe diferențe în Asia, Africa” [11, p.64].

Termenul *Wocational Guidance* este utilizat pentru prima dată în Statele Unite în 1908, prin deschiderea la Boston a unui birou, care, sub îndrumarea lui T.Parsons, avea drept scop informarea și instruirea persoanelor șomere pentru a-și găsi un loc de muncă. *Wocational Guidance* este denumit și procesul de testare a persoanelor asupra compatibilității cu munca realizată. Deci, ghidarea vocațională apare la începuturi și ca proces educațional, dar mai cu seamă și ca o procedură tehnicistă de selectare a personalului în scopul eficientizării muncii.

Sintagmele *career development* și *wocational guidance* sunt preluate și în Europa de către vorbitorii de limbă engleză.

Printre școlile europene, cea franceză reușește să se impună atât printr-un specific al abordării, dar și prin specificul terminologic. În anii 20 ai sec.XX se consolidează atât procesul de cercetare a fenomenului, cât și activitatea practică. E.Claparede definește *orientarea profesională* drept „un ansamblu al disciplinelor, al căror rost este studiul științific al muncii și al condițiilor sale; cu alte cuvinte, ansamblul psihologiei aplicate în industrie, comerț și, în general, la profesii. Vom numi psihologie profesională sau economică această ramură a psihologiei aplicate” [6, p.3]. Preocuparea lui E.Claparede este una științifică, deoarece încearcă localizarea orientării profesionale în sistemul științelor al căror obiect de studiu este relația omului cu lumea muncii și cu mediul economic. Încadrarea orientării profesionale în context științific denotă prezența unor repere conceptuale și folosirea metodelor științifice de cercetare și de influență asupra persoanei.

În anii '20 ai secolului al XX-lea metodologia orientării profesionale este preponderent utilizată în selecția personalului, deci grupul-țintă îl formează cu precădere tinerii și adulții din anumite domenii profesionale.

E.Claparede indică și cauzele implicării în orientarea profesională: inspecția randamentului, promovată de către Taylor, și filantropismul lui T.Parsons [Ibidem, p.8-9].

Evoluția relației dintre om și lumea muncii generează noi aspecte ale orientării profesionale/ghidării vocaționale. E.Claparede redă clar dinamica procesului ce se deplasează atât spre alte grupuri-țintă, cât și își lărgeste sfera preocupărilor. „Odinioară educatorii nu s-au ocupat de profesia pe care trebuiau să o îmbrățișeze cândva copiii lor. Educația înseamnă formarea calității generale și însușirea cunoștințelor elementare care se cereau tuturor specialităților. Pe de o parte, se pune chestiunea pedagogică, precum că școala trebuie să pregătească pentru viață și nu trebuie să se preocupe de pregătirea profesională a elevilor; pe de altă parte, profesorii sunt adesea consultați de către elevi, părinți sau chiar de către birourile de orientare profesională asupra carierei care convine cel mai bine unui adolescent ce trebuie să absolvească școala. Pentru oricare din aceste cauze educatorul se vede silit să se apropie și să se sprijine pe orientarea profesională [Ibidem, p.10]. Din reflecțiile lui E.Claparede deducem o schimbare produsă în abordarea conceptului. Deja la sfârșitul anilor 20 orientarea profesională este apreciată ca parte integrantă a procesului educațional și unele elemente ale acestui proces sunt plasate în instituția de învățământ.

„Școala” franceză se implică plenar în cercetarea fenomenului orientării profesionale. Putem afirma chiar că se dezvoltă punând accent pe aspecte metodologice, deduse din studii și cercetări experimentale în comparație cu „școala” americană care accentuează cu precădere aspectul aplicativ. O lucrare de referință în domeniul devine și studiul lui Fontèone *L'orientation professionnelle*, editat la Paris în 1921.

În același timp, constatăm o colaborare între diverse școli. Astfel, E.Claparede face referire la studiile lui J.A. Ruffler care menționa: „Numai învățământul profesional nu este îndeajuns pentru pregătirea profesională, e nevoie ca el să se întovărășească cu orientarea profesională. Profesorul trebuie el însuși să învețe ca să descopere talente înnăscute, să trezească în copii cunoașterea propriilor sale capacități speciale și cum să-l pună la muncă pentru exercitarea capacităților sale în viitor, școala deci nu trebuie numai să învețe, ea trebuie să încurajeze și să îndrumeze” [Ibidem, p.11].

Este perioada corelărilor și localizării procesului de orientare profesională în sistemul educațional. De pe piața muncii procesul se transferă și în învățământ. „Fără a deschide discuția asupra gravei și delicatei chestiuni de a ști dacă școala primară sau cea secundară trebuie sau nu să cuprindă învățământul profesional, vom admite că școala trebuie să facă cunoscute copiilor cel puțin diferitele meșteșuguri care se vor ivi în cale la ieșirea din școală, precum și aptitudinile trebuitoare acestor meșteșuguri și iată cum profesorul este pus în fața problemei psihoprofesionale” [Ibidem]. Atât din preocupările școlii americane, cât și ale celei franceze (și una și alta cuprind sfera de influență a țărilor și regiunilor francofone sau anglofone), deducem preocupările orientării școlare/ghidării vocaționale – informarea despre profesii, cunoașterea potențialului individual al persoanei, dezvoltarea aptitudinii lor. Remarcăm faptul că la acel moment educației școlare îi revenea și sarcina de a realiza orientarea profesională.

Constatăm că atât lumea francofonă, cât și cea anglofonă utilizează sintagmele ce reflectă specificul lingvistic, pe de o parte și, esența fenomenului, pe de altă parte. „Școala” americană utilizează termenul „vocațional”. I. Alexăndrescu, în lucrarea *Personalitate și vocație. Dinamica integrării profesionale*, își expune punctul de vedere asupra termenului „vocație” și rolului acesteia în realizarea profesională: „Deși printr-o foarte largă accepție, prin vocație se poate înțelege și destin personal și predispoziție, ca și consubstanțialitate a individului cu anumite categorii de evenimente, în mod propriu conceptual se utilizează numai în legătură cu activitatea productivă, specificitatea fenomenului constând într-o atracție naturală a unei persoane către o profesie” [1, p.20]. „Școala” franceză utilizează termenul „profesional”. Aici accentele sunt puse pe finalitatea funcțională, încadrarea în activitatea profesională. Există diferențe și în definirea procesului: ghidare și orientare, care, după părerea noastră, s-au afirmat sub influența specificului intervenției educaționale, fapt ce va fi elucidat pe măsura analizei evoluției conceptelor.

Problema ghidării vocaționale devine una de politică publică, fapt demonstrat și de importanța ce-i este atribuită de toate țările europene și de Statele Unite ale Americii. Astfel, la Conferința internațională de la Barcelona din 1921 au fost definite pentru diverse medii lingvistice conceptele: *orientare* (orientation – în limba franceză, guidance – în limba engleză, Berufsteratung – în limba germană) și *selecție* (Auslese – în limba germană).

De la începutul anilor '20 până în anii '90 ai sec. al XX-lea fenomenul orientării profesionale/ghidării vocaționale este abordat prin prisma a două ipostaze: orientare/ghidare și selecție. „Pentru a evita explicații și reveniri inutile – remarca E. Claparede, – vom distinge de la început cele două laturi ale problemei despre care ne ocupăm. Avem orientarea atunci când e vorba de a alege o carieră pentru un individ și avem selecția când alegem pe indivizi pentru o anumită carieră. Problema selecției interesează patronii și administrația. Rostul orientării este să descopere profesia care se potrivește cel mai bine aptitudinilor speciale ale unui individ. Orientarea profesională tinde spre succesul individului. Nu e mai puțin adevărat că satisface indirect și interesele comunității” [6, p.17].

Relația dintre orientare și selecție este una de interdependență. O bună orientare realizează implicit și selecția. Reieșind din tendința de a asigura șanse egale de integrare profesională, perfecționarea și modernizarea procesului de orientare s-a făcut în permanență, punându-se accent pe substituirea selecției. Atunci când nu există o strategie clară de orientare, societatea se bazează prioritar pe selecție, fapt ce generează atât probleme sociale, cât și de imagine a personalității și dificultăți de autorealizare.

„Școala” românească este influențată mult de către „școala” franceză. În primul rând sub aspect lingvistic. Este cunoscut faptul că limba franceză constituie în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea o sursă a neologismelor pentru limba română. În al doilea rând, sistemul învățământului din România a acceptat unele aspecte ale evoluției venite din sistemul francez. O influență se observă și în abordarea problemei privind orientarea profesională. I. Nestor, în lucrarea sa *Orientarea profesională*, editată la București în 1939, expune fenomenul studiat în parametrii conceptuali și terminologici ai colegilor francezi: „Orientarea profesională constituie, fără îndoială, una dintre cele mai însemnate ramuri ale psihologiei aplicate și, alături de selecțiunea profesională, ea este chemată să organizeze sistematic productivitatea omului, marcând prin aceasta pașii cei mai siguri către meliorismul social” [15, p.11]. Deci, ca domeniu de cercetare, problema este atribuită unei ramuri a științelor psihologice. Definirea orientării profesionale ca proces reflectă esența acestuia: „A orienta un individ către o profesiune înseamnă a găsi și stabili un echilibru între posibilitățile sale structurale, adică între aptitudinile sale psihofiziologice și activitatea sa profesională” [Ibidem]. I. Nestor identifică și profundele implicații ale orientării profesionale în viața individului, precum și importanța procesului pentru autorealizare: „Individul care nu poate sau nu știe să-și armonizeze de o manieră cât mai perfectă aptitudinile cu profesia, trăiește, indiscutabil, o întreagă gamă de sentimente și întâmplări penibile: acțiunea lui nu mai este un exercițiu normal și necesar psihismului său, apoi bucuriile profesiei, ba chiar și ale vieții, sunt foarte reduse, mișcările profesionale sunt exercitate cu vădită greutate și cu silă, căci ele contrazic trebuințelor interioare ale individului, temperamentul acestuia nu se poate armoniza cu activitatea, iar tempoul lui specific este silit în curgerea lui normală, individul provoacă sau suferă cu ușurință accidente, devine obiect de compătimire și chiar de batjocură al camarazilor de muncă, își schimbă des profesia și sfârșește deseori prin a se dezgusta de orice fel de activitate, pentru ca mai târziu chiar viața să-i devină o povară” [Ibidem, p.11].

Autorul scoate în evidență aspectul teoretico-conceptual și practic al orientării profesionale: „La începuturile ei timide și vagi, deși promițătoare și deschizătoare de drumuri noi – după cum s-a dovedit mai târziu –, orientarea profesională constituie o problemă teoretică, o încercare de explicare a unei activități cu efecte dincolo de prezent, o căutare de fundamentare științifică și de afirmare prin propagandă adecvată. Astăzi, perioada tatonărilor face loc perioadei de masive realizări. Orientarea profesională își justifică prezența prin cercetări speciale în domeniul efortului cotidian al omului, dar mai ales prin activitatea practică în scopul realizării meliorismului individual și colectiv” [Ibidem, p.13]. Astfel, în perioada interbelică problema orientării profesionale devine parte integrantă a preocupărilor pentru formarea personalității și în România. Însăși crearea Institutului Românesc de Organizare Științifică a Muncii este un indicator în acest sens.

Fenomenul ghidării/orientării își accentuează prezența după cel de-al doilea război mondial. „Școala” anglofonă rămâne pe esența conceptului de ghidare vocațională ca ajutor individual în selectarea ocupației pe piața muncii [11].

În diverse medii de cercetare și activitate practică apar noi nume de referință. Astfel la sfârșitul anilor '40 și pe parcursul anilor '50 sunt cunoscute lucrările autorului francez C.Benassy-Chaufford *Le contrôle de l'orientation professionnelle* (Paris, 1949), *Une nouvelle étude de contrôle de l'orientation professionnelle* (Paris, 1955), *Etude de quelques données de base de l'examen d'orientation: leur valeur pronostique* (Paris, 1957), a lui A.Leon. *Psychopédagogie de l'orientation professionnelle* (Paris, 1957). Observăm persistența conceptului și a termenului *orientare profesională*, a cărei esență am prezentat-o anterior.

În anii '60 se produce o schimbare terminologică și conceptuală a fenomenului în mediul francofon. În lucrarea lui D.M.Parmentier-Beloux *Médecine d'orientation scolaire et professionnelle* (Paris, 1963) identificăm o nouă sintagmă ce definește fenomenul studiat: *orientare școlară și profesională*. Considerăm că această modificare a fost determinată de schimbările produse în esența procesului. Luând în calcul reformele realizate în învățământul francez și în regiunile influențate cultural de evoluția societății franceze, deducem încercarea de a coordona tendințele evoluției sistemului educațional cu subsistemul instituțiilor implicate în orientarea profesională, una dintre aceste instituții devenind chiar școala. Este cunoscut faptul că reforma învățământului francez de după cel de-a doilea război mondial a fost orientată spre „profesionalizarea” școlii, introducerea conținuturilor cu impact funcțional, manifestându-se tendința de a asigura absolvenții școlii de cultură generală cu cunoștințe și aptitudini necesare inserției profesionale. Un alt aspect caracteristic evoluției sistemului educațional francez a fost consolidarea fenomenului diversificării timpurii. Considerăm că aceste două particularități: consolidarea diversității timpurii și tendința spre sporirea gradului de funcționalitate a achizițiilor școlare au contribuit la schimbarea accentelor în orientarea profesională – aceasta devine atât profesională, cât și școlară. E.Planchar, pedagog belgian, definește conceptul în lucrarea *Pédagogie școlară*, editată în anii '50 ai secolului al XX-lea: „Orientarea școlară nu se deosebește de orientarea profesională, decât în sensul că nu este direct legată de alegerea profesiei, ci comportă un anumit număr de procedee metodice pentru a ajuta pe fiecare individ să-și dezvolte cât mai bine personalitatea prin anumite studii. Este anterioară orientării profesionale propriu-zise și îi este subordonată. A devenit foarte importantă astăzi când, în toate țările, se prelungește perioada de școlaritate obligatorie, iar la intrarea în învățământul secundar și în cursul acestuia se oferă anumite alegeri” [17, p.157].

M.Reuchlin, în lucrarea *L'orientation scolaire et professionnelle* (Paris, 1971), prezintă o abordare a fenomenului, pornind de la necesitatea implicării școlii în proces. Autorul invocă necesitatea unei ordonări a mobilității școlare. El identifică contradicția dintre ambiția profesională și limitele ce sunt prezente, accesul și posibilitatea efectivă de a face anumite studii: „Problema orientării poate fi pusă dintr-un unghi mai fin/delicat. Ne putem interesa de repartizarea școlară și profesională a unor categorii specifice de elevi” [19, p.7]. Mai mult ca atât, această problemă M.Reuchlin o abordează și prin prisma specificului sistemului social și al sistemului învățământului, ca subsistem. Vom ține cont de nivelul mobilității sociale posibile în țările considerate că au un caracter mai rigid sau mai mult sau mai puțin autoritar al planificării economice. Acest aspect global al problemei orientării constă în preocuparea pentru repartizarea populației școlare care satisface sau nu unghiul de abordare a criteriului de referință [Ibidem]. Ideea expusă de către M.Reuchlin exprimă procesul de diversificare a traseelor școlare ce s-a produs în școala franceză. Determinăm o relație funcțională între orientarea școlară, ca ipostază a orientării profesionale, și necesitatea accentuării prezenței previziunii acestui fenomen: „Prima decizie referitoare la orientarea școlară a unui copil trebuie luată în funcție de inserția profesională în viața activă pe care o va avea zece ani mai târziu. Dar modelul aplicat trebuie să conțină și corecțiile ținând cont de evoluția probabilă în această perioadă lungă de timp” [Ibidem, p.14].

M.Reuchlin abordează orientarea școlară și profesională multidimensional:

a) economic, invocând relația dintre durata studiilor și nivelul calificării; proiectarea educației și previziunea angajării;

b) sociologic, invocând influența inegalității sociale asupra procesului de orientare școlară și profesională;

c) pedagogic, invocând relația dintre structura sistemului de învățământ la fiecare nivel și opțiunile posibile; posibilitățile oferite de fiecare tip de învățământ pentru repartizarea populației școlare între aceste opțiuni. La baza acestei repartiții sunt exigențele elevilor pentru admiterea într-o clasă mai superioară. Rolul școlii în orientarea școlară și profesională rezidă în coordonarea drumului parcurs, orientat de către cadrele didactice, în implicarea acestora în cunoașterea și dezvoltarea aptitudinilor necesare inserției profesionale;

d) psihologic, invocând importanța ergonomiei în orientarea școlară și profesională: relația dintre etapele dezvoltării personalității și orientare; raportul dintre diferențele de conținut și diferențele individuale, precum și justificarea prezenței unui trunchi comun într-o anumită perioadă a școlarității [Ibidem]. Ținând cont de diversitatea traseelor academice, orientarea școlară și profesională, în concepția respectivă, pune accent pe informare.

Accentuarea rolului școlii în orientarea școlară și profesională contribuie la conturarea concepției educative a orientării. Acest fapt este metodologic argumentat de către A.Leon (1959) și M.Reuchlin (1971).

E.L. Herr analizează fenomenul studiat în Anglia și în Statele Unite, utilizând termenii: *dezvoltarea vocațională și a carierei, informare și consiliere vocațională*, punând accent pe problema majoră: diferențe și distribuție, de care trebuie să țină cont dezvoltarea umană [11].

Ghidarea vocațională pune accent pe desiminarea informației, pe informarea educațională (despre ofertele educaționale) și vocațională. Centrele de consiliere combinau funcțiile de informare și consiliere. Consilierea este definită drept o interacțiune dintre consilier și elev/student sau o altă categorie de client realizată într-o discuție axată pe fon afectiv, în procesul căreia se ține cont de interesele, valorile și trebuințele personale [Ibidem, p.73]. Specificul „școlii” americane/anglofone constă în manifestarea pragmatismului specific și în abordarea fenomenului de ghidare vocațională. Cercetătorii în domeniu sunt axați pe identificarea și aplicarea metodologiilor de ghidare vocațională, cele ce permit identificarea unor modalități eficiente de influență asupra clientului. Este abordat rolul intereselor, diversității atitudinilor și aptitudinilor, strategiile de realizare a opțiunii profesionale, problema maturității vocaționale.

Conceptul de ghidare vocațională este influențat și de promovarea sintagmei „*educație pentru carieră*” lansate de președintele Nixon în 1972, în mesajul său adresat către națiune. Dintr-o asemenea perspectivă, ghidarea în carieră este definită ca un proces de pregătire pentru viață și ca o poziție activă în context profesional [Ibidem, p.67].

O influență deosebită asupra teoriei și practicii ghidării vocaționale a avut-o D.E. Super, ale cărui repere teoretice, precum și metodologiile elaborate s-au bucurat și se bucură până în prezent de o mare popularitate nu doar în mediul anglofon. Se lansează în problematica abordată prin lucrarea *Vocational Development: A Framework for Research* (1957). Deja în 1963 publică *Career Development*, făcând un schimb de accent în esența conceptului. Pornind abordarea fenomenului de la domeniul de cercetare, D.E. Super precizează obiectul cercetării în situația când este utilizat termenul *vocațional*, considerat de către el sinonim cu *profesional* și obiectul cercetării, în situația când este utilizat termenul *carieră*: „Psihologia vocațională a fost esențialmente o psihologie a profesiunilor. Profesiunea constituia subiectul, iar persoanele care o practicau erau tratate doar ca surse. Profesiunea era studiată prin examinarea caracteristicilor persoanelor care o practicau sau care obțineau succese practicând-o” [9, p.425]. Din cele prezentate deducem că accentul deplasează prioritatea profesiei, ocupației profesionale spre prioritatea persoanei care realizează activitatea profesională. Din aceste considerente invocă necesitatea cunoașterii modelului de carieră. Modelul carierei este abordat prin prisma dezvoltării individuale și a mobilității profesionale. Substituirea sintagmei *dezvoltare vocațională/profesională* cu *dezvoltarea în carieră* constituie un argument în schimbarea esenței procesului. Dacă modelul profesional se referă preponderent la „potrivirea” unei profesii cu o persoană și că odată cu potrivirea s-a făcut „perechea” care va fi fericită pentru totdeauna, modelul carierei presupune pronosticul carierei. Cariera este o succesiune de profesii, slujbe și poziții pe care le poate deține în mod probabil o anumită persoană [Ibidem]. Super accentuează că ar fi inutil să facem prognoza tuturor succesiunilor – din leagăn până la sfârșitul vieții – și chiar de la liceu la colegiu până la pensie. Dar mai bună înțelegere a naturii și a factorilor determinanți ai acestei succesiuni, precum și organizarea sistematică a acestor date, astfel încât să faciliteze prognoza pozi-

țiilor în perioada de studii și la începutul carierei, a activității profesionale, vor avea o valoare practică mare pentru pedagogii care realizează ghidarea în carieră pentru elevi și clienți [Ibidem, p.428].

Lansarea sintagmei *ghidarea în carieră* este influențată, de asemenea, de reflecțiile științifice asupra fenomenului. Încercarea de a plasa individul în centrul procesului, argumentând științific acest fapt, scoate în evidență o deosebire esențială între fenomenul ghidării în carieră, realizat în prima jumătate a secolului al XX-lea, care pornea preponderent de la interesele angajatorului, se axa atât pe orientare, cât și pe selecție și pe procesul ghidării în carieră din a doua jumătate a sec.XX. D.Super menționează că „modelul carierei este necesar în ghidarea evolutivă în carieră, este cel în care individul se consideră ca și cum parcurgând una dintre căile posibile ale sistemului educațional, pătrunzând în și prin lumea muncii. Punctul său de plecare este statutul socioeconomic al părintelui; însă, el urcă pe o anumită porțiune treptele sistemului de învățământ la o viteză determinată în mare parte de caracteristicile psihologice și sociale proprii” [Ibidem].

E.Herr susține teoria evoluției/a dezvoltării ca reper conceptual al ghidării în carieră, sintetizând cauzele și argumentele trecerii de la psihologia ocupațiilor/vocațională/profesională la psihologia carierei și, respectiv, la schimbul de accent în procesul realizat: de la ghidarea profesională la ghidarea în carieră.

1. Scopurile vocaționale/profesionale, deciziile, acțiunile și finalitățile au rezultate dacă previziunile proceselor și evenimentelor generează noi procese și evenimente.
2. Scopurile, atitudinile și deciziile sunt complex determinate de mediul social, valorile familiale, expectanțele sociale, contextul economic, aprecierea de sine, precum și de oportunitățile de descoperire și dezvoltare a intereselor, abilităților, accesul la diverse oportunități educaționale și profesionale.
3. Persoana învață experiența de a achiziționa noi responsabilități și de a întâlni noi obstacole și oportunități, își revizuieste individual valorile și deciziile, își ajustează la scopul final stilul de viață [11, p.264].

Concluzionăm că *ghidarea în carieră* a plasat accentul pe persoană și pe dinamica dezvoltării acesteia. Ghidarea în carieră pune accentul nu doar pe aspectul profesional, dar și pe cel educațional. Observăm deci consolidarea concepției educaționale a fenomenului de ghidare în carieră, prin implicațiile specialiștilor americani. Mai mult ca atât, axarea pe persoană, pe client, permite conturarea conceptului de *career planning*, proiectarea carierei, care, în accepția lui B.W. Berland, colaborator al Universității din Colorado, este un proces de creare a contextului pentru luarea deciziei profesionale, în baza informării și deprinderilor, intereselor, valorilor individuale [Ibidem, p.350].

În mediul românesc, prin filiera francofonă pătrunde și este acceptată în a doua jumătate a sec.XX sintagma *orientarea școlară și profesională*. V.Lăscuș, în lucrarea *Cercetări asupra opțiunii profesionale* (București, 1972), definește opțiunea profesională ca aspect al orientării școlare și profesionale [13, p.9]. A.Chircev și D.Salade promovează această sintagmă prin cercetările cu caracter teoretic și recomandările practice [5]. Schimbul de concept are și justificare de esență: este bine cunoscută funcționalitatea diversificării în învățământul românesc și tradiția respectării principiului continuității în formarea culturii generale și de specialitate. Consolidarea, în perioada postbelică, a rolului liceelor profesionale pe piața muncii a generat noi dimensiuni orientării.

În mediul sovietic este utilizat conceptul *orientare profesională*. În anii '50 apar studii și cercetări realizate în mediul autohton, al căror scop era de a utiliza orientarea profesională pentru asigurarea economiei naționale cu cadre necesare, de a amplasa și repartiza aceste cadre conform necesităților statului. Cercetătorii A.Д. Сазонов și Н.И. Калугин, care se afirmă ca și specialiști în problema abordată, definesc drept esență a orientării: подбор и расстановка кадров [26, p.60]. În acest scop, grupul-țintă implicat în orientarea profesională îl formează elevii claselor terminale, iar realizarea procesului revine în mare parte profesorului școlar. Orientarea profesională este definită drept parte integrantă a educației prin muncă. „În aceste condiții, o sarcină importantă a școlii este de a pregăti tinerii pentru viață, pentru încadrarea activă în muncă și alegerea corectă a profesiei. În scopul reglementării resurselor de muncă ale țării, scopul școlii este de a îmbunătăți activitatea de pregătire a tinerilor pentru alegerea corectă a profesiei” [Ibidem, p.63].

Specialiștii timpului abordează problema orientării profesionale prin prisma ideologiei sovietice. În general, necesită a fi remarcat faptul că conceptele și concepția fenomenului studiat au fost ridicate la rang de politică de stat și definirea acestora, stabilirea direcțiilor de bază sunt expuse în documentele partidului și ale guvernului. Л.П. Веревкин opinează: „Abordarea socialistă a problemei privind orientarea profesională cere studierea posibilităților de transformare a procesului de autodeterminare profesională din unul stihic în unul dirijat” [23]. Deducem finalitatea orientării profesionale – autodeterminarea profesională, proces influențat și dirijat pedagogic, prin care se produce repartizarea forței de muncă în sectoarele economiei naționale conform necesităților statului sovietic.

Conceptul sovietic de orientare nu presupunea și orientarea școlară, deoarece sistemul sovietic de învățământ, la nivelul formării culturii generale, nu era diversificat.

RSSM, fiind parte integrantă a mediului sovietic, utiliza în educație concepția elaborată la nivel de Uniune. În republica sovietică a fost utilizat conceptul *orientare profesională* ce definea „un sistem de măsuri pentru pregătirea elevilor în vederea alegerii profesiilor” [10, p.13].

În cheia respectivă se abordează fenomenul și în anii '80; astfel, A.Golomstok, F.Romanciuc, G.Apostu ș.a. continuă să utilizeze sintagma *orientare profesională*.

Odată cu schimbările socioeconomice produse, se constată schimbări și în definirea conceptului. Accesul la surse din afara granițelor URSS asigură posibilitatea de a cunoaște și alte accepții. Diversitatea opiniilor permite interpretarea și publicarea materialelor în dependență de viziunile proprii și lansarea unor noi concepte.

Recunoscând lipsa unei certitudini în problema abordată, O.Oprea remarcă: „Determinarea raporturilor dintre cele două etape pe care le parcurge un tânăr în pregătirea sa pentru viața socială – învățământul de cultură generală și instrucția profesională – se produce prin activitatea pedagogică de orientare școlară și profesională” [16, p.43]. Deducem că autoarea califică fenomenul ca proces educațional, ghidat pedagogic. Termenul *orientare școlară* definește ansamblul acțiunilor pedagogice prin care se determină posibilitățile elevilor pentru o grupă sau alta de discipline școlare (umaniste, realiste, tehnice) în vederea opțiunii pentru un învățământ de grad mai înalt [Ibidem]. Stabilim că cercetătoarea exprimă adecvat esența orientării școlare și stabilește o relație între procesul respectiv și diversificarea învățământului.

Orientarea profesională este definită ca fiind acțiunea sistematică de formare a premiselor psihologice care determină opțiunea tânărului pentru un profil profesional corespunzător aptitudinilor și capacităților sale [Ibidem]. Conform accepției date, O.Oprea localizează orientarea profesională la vârsta tinereții. Mai mult ca atât, consideră că „orientarea profesională și instrucția profesională sunt două etape distincte în formarea omului [Ibidem]. Prin aceasta conceptul de orientare profesională rămâne în cadrul unei abordări tradiționale, fiind perceput drept o etapă distinctă, caracteristică/proprrie unei anumite etape de vârstă.

C.Platon, abordând problema orientării, confirmă legătura strânsă dintre cele două noțiuni, *orientarea școlară* fiind considerată ca un fel de preorientare profesională. De fapt, orientarea școlară apărută istoricește mai târziu (la noi în republică lua naștere în anii '90), remarcă C.Platon, pregătește treptat orientarea profesională. Aceasta nu șterge particularitățile specifice ale fiecăreia și nu împiedică tratarea separată în unele cazuri [18, p.5]. Autoarea susține și limitele de vârstă acceptate drept caracteristice procesului de orientare, fiind de acord cu opinia că orientarea se realizează prioritar în școală.

Sintagma *carieră profesională*, utilizată în sensul obiectului de studiu al fenomenului investigat, este promovată prin lucrările lui Gh.Rudic și V.Mocanu (*Cariera profesională. Manual*, Chișinău, 2003; *Cariera profesională*, Chișinău, 2001; *Cariera profesională. Ciclul gimnazial*, Chișinău, 2003).

În Prefață la *Cariera profesională* (2001) Gh.Rudic lansează în mediul autohton și termenul *proiectarea carierei*, concept care definește trasarea și „urmărirea traseului propriei vieți (inclusiv al celei profesionale) de pe mai multe poziții” [20, p.4]. Trebuie să ținem cont de faptul că procesul/fenomenul discutat este abordat deja într-un nou secol, perioadă în care dinamica vieții socioeconomice este cu totul alta.

O diferențiere a activității educatorului și educatului este făcută de către V.Mocanu în teza de doctor în pedagogie *Fundamente psihopedagogice ale orientării profesionale în noile condiții economice*, susținută în anul 2003. Orientarea profesională definește activitatea educatorului, iar proiectarea carierei – activitatea educatului.

În perioada postmodernă/informațională se schimbă și relațiile persoanei cu piața muncii. Preocupările pentru ghidarea în carieră își atribuie noi caracteristici. Intervin schimbări și la nivelul conceptelor. În spațiul românesc tot mai sigur este utilizată sintagma *educație pentru carieră*; de rând cu aceasta se folosesc și termenii *orientare în carieră* și *consiliere în carieră*. G.Lemeni și M.Miclea remarcă faptul că, cu toate că termenii sunt utilizați ca sinonime, există o careva diferență conceptuală: conceptul de orientare în carieră acoperă gama cea mai largă de activități: de la informare și evaluare la consiliere și educație pentru carieră și devine astfel „conceptul umbrelă” pentru activitățile din acest domeniu; consilierea în carieră vizează dezvoltarea abilităților unei persoane pentru rezolvarea unei probleme specifice legate de carieră.

Educația pentru carieră reprezintă o intervenție educațională de dezvoltare, în avans, a deprinderilor și abilităților necesare tinerilor pentru dezvoltarea și managementul propriei cariere [14, p.9]. A.Băban afirmă că consilierea în carieră este parte integrantă a consilierii educaționale [2, p.14]. Termenii „consiliere”, „orientare și educație pentru carieră” sunt utilizați și de către Gh.Tomșa în sensul că definesc, în mare parte,

același fenomen, dar fiecare termen în parte definește un anumit proces [21]. Clară este, după părerea noastră, explicația dată de către M.Jigău: „Realitatea practică a activității recente și a celei viitoare în acest domeniu justifică din ce în ce mai temeinic să o numim consilierea carierei și mai puțin orientarea școlară și profesională. Totuși, din considerente ce țin de tradiție și continuitate, vom utiliza și denumirea folosită de la începuturile activității în această arie de preocupări multidisciplinare, dar într-o manieră nouă: consilierea carierei sau consiliere în orientare școlară și profesională și care, credem, acoperă mai exact ceea ce înseamnă sau trebuie să fie acest domeniu” [12, p.9]. Autorul utilizează și sintagma *educația pentru carieră*, încercând să definească acest concept: „Educația pentru carieră include, adesea, și subiecte care nu sunt direct legate de exercitarea unei profesii, precum viața de familie, petrecerea timpului liber, creșterea și educația copiilor, economie familială, chestiuni legate de valori și calitatea vieții, modul de a face față situațiilor dramatice din viață: deces, divorț, cataclisme naturale, șomaj etc.” [Ibidem, p.12]. Cu toate că suntem de acord cu faptul că educația pentru carieră cuprinde o arie conceptuală și acțională mai largă decât ghidarea în carieră, considerăm că accepția dată de către M.Jigău pretinde o arie de interes prea vastă.

Insistent își consolidează poziția și conceptul de *proiectarea carierei*. Este adevărat că în spațiul românesc folosirea acestei sintagme se datorează surselor bibliografice anglofone. Astfel, concepția lui J.H. Grinhaus, în contextul căreia orice loc de muncă este considerat drept parte componentă a procesului de proiectare a carierei, a fost promovată prin lucrarea lui M.Vlăsceanu [22, p.15].

„Școala” anglofonă utilizează deopotrivă *proiectarea carierei* și *ghidarea în carieră*, în primul caz punând accent pe acțiunea persoanei/subiectului și prin aceasta atribuindu-i un rol activ, determinant în fenomenul studiat. Astfel, V.Quinn utilizează pentru capitolul *Proiectarea carierei* al lucrării „Psihologia aplicată” următorul motto: „Omul, după natura sa, este o ființă activă: nefiind implicat în activitate, el se apropie de moarte” [25, p.310].

Schimbarea de termeni (dar și de concept) se produce și în „școala” rusă.

Orientarea profesională într-un nou context semnifică un sistem de activități ce permit să fie identificate capacitățile, interesele, abilitățile persoanei care sunt cele mai indicate pentru anumite studii și activitate profesională; modalități de oferire a ajutorului/suportului în alegerea profesiei ce corespunde cel mai bine posibilităților ei individuale [27, p.429]. Observăm că accentul este pus pe persoană și nu doar pe necesitățile statului. De rând cu termenul tradițional este utilizat și termenul de *însoțire*. Л.Шеховцева definește fenomenul prin denumirea lucrării – *Психологическое сопровождение выбора профессии* (2006), la fel ca și М.Ю. Михайлина – *Сопровождение профессионального самоопределения старшеклассников* (2009). Identificăm o legătură între mărirea perioadei procesului de ghidare în carieră și apariția termenului *însoțire*. Și în cazul cercetătoarei Л.Шеховцева, și în cazul cercetătoarei М.Ю. Михайлина, grupul-țintă îl constituie nu doar elevii claselor terminale, se prevede și necesitatea implicării elevilor în proces cu 2-3 ani înainte de a-și alege clasa de profil (deci, este vorba de clasele pre-profil). С.И. Вершинин ș.a. remarcă necesitatea ghidării în carieră a adulților, dar și schimbarea esenței procesului în general: „Abordările actuale ale orientării profesionale o definesc ca un ansamblu de acțiuni de însoțire a carierei profesionale a persoanei” [24, p.26]. Presupunem că termenul *însoțire* este echivalent cu *ghidare*, utilizându-se ca fiind mai adecvat particularităților lingvistice.

Se produc schimbări și în mediu originar al conceptului „orientare școlară și profesională”.

Cu toate că la nivel de politică educațională și strategii în Franța și în mediul de influență corespunzător se utilizează termenul *orientation*, se întâlnește și termenul *guidance*.

Termenii se schimbă ca rezultat al schimbării procesului. Persoana este responsabilă de traiectoria profesională modelată.

În ultimii ani, în literatura franceză este des folosită și sintagma *bilanțul competențelor*, care presupune o tehnică complexă, un proces de durată în contextul căruia persoana, cu susținerea consilierului, își determină competențele ce le deține, proiectându-și și parcursul dezvoltării profesionale.

În aceste condiții intervine și termenul *accompagnement* (=însoțire) mai cu seamă în mediul resurselor umane: „Este însoțit parcursul profesional, formarea, inserția, însoțirea/ghidarea noilor angajați, luarea deciziilor. Acest termen se utilizează și în cadrul practicii de consiliere care, în fața incertitudinilor epocii, favorizează dezvoltarea” [3, p.87]. Noțiunea de *însoțire* semnifică a interveni într-un mod cât mai reușit și a propune în momentul adecvat persoanei, care parcurge drumul său profesional, modalități de a progresa.

D.Castro menționează că conceptul *însoțire* este utilizat pentru orientarea adulților și este binevenit în proiectarea drumului profesional [4, p.62].

Am încercat o prezentare a evoluției conceptelor ce definesc fenomenul studiat, punând accent în primul rând pe esența procesului și ținând cont de particularitățile lingvistice. Am stabilit că aceste concepte se refereau, la diferite etape, diferitelor grupuri-țintă, fapt prezentat grafic în Figura 1.

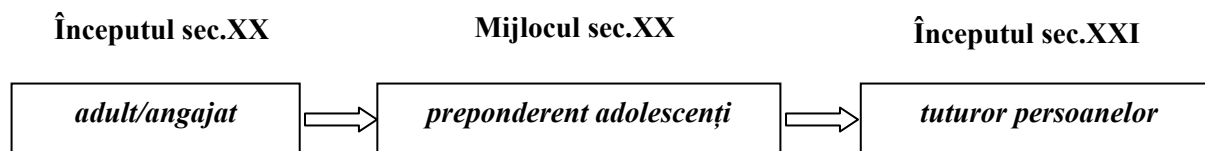

Fig.1. Corelarea fenomenului ghidării în carieră cu grupul-țintă.

Din imposibilitatea prezentării mai multor centre de cercetare și elaborare a reperelor teoretice și metodologice, ne-am fixat atenția asupra a câtorva dintre acestea, considerându-le reprezentative (Fig.2).

a) „școala” franceză a determinat următoarea evoluție a conceptului:

orientare profesională ⇒ *orientare școlară și profesională* ⇒ *orientare, ghidare, însoțire*

b) „școala” americană lansează în diverse perioade diverși termeni, schimbările fiind determinate de accentele puse pe:

ghidare vocațională (profesională) ⇒ *ghidarea în carieră, dezvoltarea carierei* ⇒ *ghidarea și proiectarea carierei*

c) în mediul sovietic și apoi rus se utilizează următoarele concepte:

orientarea profesională ⇒ *orientarea profesională și însoțirea*

Fig.2. Evoluția conceptului în contextul socioeconomic și cultural.

Ținând cont de evoluția fenomenului și axându-ne pe teoria dezvoltării a lui D.E. Super, considerăm necesar a promova conceptele: *ghidare în carieră* și *proiectarea carierei*, acțiunile semnificând implicarea în proces a celor doi actanți: educatorul și educatul/discipolul.

Ghidarea în carieră constă într-un sistem de acțiuni educative bazate pe reperi metodologice pe care le realizează educatorul întru susținerea discipolului în procesul de proiectare a carierei.

Scopul major al procesului de ghidare în carieră constă în prevenirea și anihilarea discordanței dintre dimensiunile de personalitate ale individului și determinarea unui sens ascendent dezvoltării personalității (sub aspect profesional), astfel încât omul potrivit să ajungă la locul potrivit [8, p.7].

Proiectarea carierei este un proces permanent, încadrat în limitele de viață conștientă a individului, un ansamblu de acțiuni subordonate unor finalități prosociale clar definite, orientate spre identificarea posibilităților de maximă valorificare a potențialului individual în context profesional [7, p.7].

Referințe:

1. Alexăndrescu I. Personalitate și vocație. - București: Junimea, 1981.
2. Băban A. Consiliere educațională. Ghid metodologic pentru orele de dirigenție și consiliere. - Cluj- Napoca, 2001.
3. Bernaud J.-L., Lemoine C. Traité de psychologie du travail et des organisations. - Paris: Dunod, 2007.
4. Castro D. Les interventions psychologiques dans les organisations. - Paris: Dunod, 2004.
5. Chircev A., Salade D. Orientarea școlară și profesională. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1976.
6. Claparede E. Orientarea profesională. Probleme și metode. - București: Institutul Românesc de Organizare Științifică a Muncii, 1928.
7. Dandara O. Proiectarea carierei. Dimensiuni ale procesului educațional. - Chișinău: CEP USM, 2009.
8. Dandara O. Reperi conceptuale ale ghidării în carieră. - În: Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare. Conferința Științifică cu Participare Internațională consacrată aniversării a 65-a a USM, 21- 22 septembrie. Rezumatele comunicărilor. Științe Sociale. Vol. II. - Chișinău: CEP USM, 2011.
9. Davitz J., Ball S. Psihologia procesului educațional. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
10. Grossu E.P. Activitatea școlii în vederea orientării profesionale a elevilor. - Chișinău: Lumina, 1979.

11. Herr E.L. Vocational Guidance and Human Development. - Boston: HMC, 1971.
12. Jigău M. Consilierea carierei. - București: Sigma, 2001.
13. Lăscuș V. Cercetări asupra opțiunii profesionale. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
14. Lemeni G., Mihalcea L. ș.a. Consiliere și Orientare. Ghid de educație pentru carieră. Activități pentru clasele I-IV. - Cluj-Napoca: ASCR, 2004.
15. Nestor I. Orientarea profesională. Partea 1. Organizare. - București: Societatea Română de Cercetări Psihologice, 1939.
16. Oprea O. Didactica nova. Tehnologia didactică. Partea 2. - Chișinău: Lumina, 1992.
17. Planchard E. Pedagogie școlară. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1948.
18. Platon C. Orientarea școlară și profesională. - Chișinău: CEP USM, 1994.
19. Reuchlin M. L'orientation scolaire et professionnelle. - Paris: PUF, 1971.
20. Rudic Gh., Mocanu V. Cariera profesională. - Chișinău: Valinex, 2001.
21. Tomșa Gh. Consilierea și Managementul carierei. - București: Ministerul Educației, 2007.
22. Vlăsceanu M. Managementul carierei. Să învățăm să ne construim o carieră. - București: CNSPA, 2002.
23. Веревкин Л.П. Социально-профессиональная ориентация молодежи. - Ашхабад, 1988.
24. Вершинин С.И., Савина М.С. Основы профориентологии. Москва: - Академия, 2009.
25. Квинн В. Прикладная психология. - СПб, 2000.
26. Сазонов А.Д., Калугин Н.И. Профессиональная ориентация молодежи. - Москва: Высшая школа, 1989.
27. Столяренко Л.Д. Педагогическая психология. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2006.

Prezentat la 20.11.2012